

Adi-Răzvan MARIAN

Adi-Răzvan MARIAN

**FUNDAMENTELE ROMANE
ALE RĂSPUNDERII CIVILE
DELICTUALE ÎN NOUL COD CIVIL
ROMÂN**

**EDITURA UNIVERSITARIA
Craiova, 2019**

Referenți științifici:

Prof.univ.dr. Teodor SÂMBRIAN

Prof.univ.dr. Pompiliu DRĂGHICI

Copyright © 2019 Universitaria

Toate drepturile sunt rezervate Editurii Universitaria

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

MARIAN, ADI-RĂZVAN

Fundamentele romane ale răspunderii civile delictuale în noul Cod civil român / Adi-Răzvan Marian. - Craiova : Universitaria, 2019

Conține bibliografie

ISBN 978-606-14-1516-8

34

© 2019 by Editura Universitaria

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețelele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

INTRODUCERE

1. Introducere

1.1. Prezentarea temei

Obiectul lucrării îl constituie prezentarea similitudinilor ce pot fi identificate între reglementarea răspunderii civile delictuale din sistemul nostru de drept și cea din dreptul roman, cu punctarea diferențelor și prezentarea comparativă, juridic-istorică a regulilor în materie ce s-au succedat în dreptul românesc modern, pentru a putea aprecia în ce măsură această instituție juridică se sprijină pe fundamente romane. Lucrarea nu urmărește să analizeze exhaustiv problema răspunderii civile delictuale, de aceea omitem să expunem anumite instituții ce nu au corespondent în dreptul roman ori cu privire la care există prea puține informații pentru a le putea analiza comparativ. Vom folosi ca principale izvoare de drept Digestele (Dig.)¹, Codexul (Cod.)² și *Instituțiile (Inst.)*³ lui Iustinian, respectiv Codul Calimach⁴, Codul civil român de la 1864 și Codul civil român din 2009, aflat în prezent în vigoare, completând cu precizări și comentarii ale doctrinei romanistice.

Răspunderea pentru prejudiciile aduse lucrurilor altuia a fost tratată în dreptul roman de Legea *Aquilia*⁵, adoptată în preajma anului 286 î.Hr., care a reglementat delictul de *damnum iniuria datum*. *Damnum iniuria datum* (paguba pricinuită pe nedrept) reprezenta o daună adusă lucrurilor străine, fie

¹ *Iustiniani Digesta*, traducere în limba engleză, în Scott, S.,P., *The civil law*, The Central Trust Company, Cincinnati, 1932, vol. II-XI.

² *Codex Iustinianus*, traducere în limba engleză, în Scott, S.,P., *The civil law*, The Central Trust Company, Cincinnati, 1932, vol. XII-XV.

³ *Institutiones Iustiniani. Instituțiile lui Iustinian*, traducere în limba română de Vladimir Hanga, Editura Lumina Lex, București, 2002.

⁴ *Codul Calimach. Ediție critică*,. Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1958.

⁵ *Inst.*, 4,3.

INTRODUCERE

cu intenție, fie din neglijență⁶. Anterior adoptării acestei legii, existau câteva forme particulare de răspundere delictuală (precum ruperea oaselor unui sclav sancționată printr-o amendă fixă de 150 de ași⁷ sau incendierea unei clădiri care atrăgea pedeapsa cu moartea sau obligația de a repara paguba, după cum focul fusese pus intenționat sau pornit din greșeală⁸) ce cădeau sub incidenta legii celor XII table⁹. Legea *Aquilia* a abrogat toate legile anterioare în materia reparării prejudiciilor cauzate prin fapte ilicite. Această lege poate fi considerată prototipul răspunderii delictuale din dreptul modern, deoarece, pe baza ei, jurisprudența romană a creat premisele angajării răspunderii pentru orice fel de prejudiciu patrimonial. Dreptul roman a cunoscut și ipoteze de răspundere civilă obiectivă, veritabile excepții de la principiul răspunderii întemeiate pe vinovăție, care de asemenea au servit drept model reglementărilor moderne.

Răspunderea civilă delictuală de inspirație romană este receptată la nivelul sistemului modern de drept românesc prin intermediul Codului Calimach, al cărui articol 1725 folosește chiar noțiunea de „nedreaptă păgubire”. Codul Calimach, de altfel, consacră un capitol distinct, „Pentru dritul despăgubirei și satisfacției”, - ce numără nu mai puțin de 48 de articole (1723-1770) - problemei reparării prejudiciilor cauzate prin fapte ilicite.

Codul civil Alexandru Ioan (în continuare Codul civil de la 1864) a fost adoptat în 1864 și a intrat în vigoare la 1 decembrie 1865¹⁰. “Acuzat” că ar fi o copie a Codului civil francez, Codul civil român de la 1864 a păstrat

⁶ Hanga, V., *Drept privat roman*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1978, p. 399.

⁷ Legea celor XII table, traducere în limba engleză, în Johnson, A., C., Coleman-Norton, P., R., Bourne, F., C., *Ancient Roman Statutes*, University of Texas Press, Austin, 1961, pp. 9-18 (abreviată în continuare L, XII) T. 8, 3.

⁸ L. XII, T. 8.6.

⁹ Dig., 9, 2, 1, pr.

¹⁰ Cernea, E., Molcuț, E., *Istoria statului și dreptului românesc*, Casa de editură și presă “ȘANSA”-SRL, București, 1994, p. 202.

INTRODUCERE

numeroase principii și dispoziții din legiurile civile românești anterioare¹¹ pe care le-a adaptat condițiilor economice și sociale din epoca Unirii. Codul Alexandru Ioan conferă un rol central obligațiilor și noțiunii de răspundere civilă, îndeosebi în materie contractuală. Codul consacră un capitol delictelor și cvasidelictelor, expunând în art. 998-1003 principiile răspunderii pentru prejudiciile cauzate prin fapte ilicite. Fără a o oferi o reglementare prea amănunțită, vechiul Cod consacră la art. 998 principiul răspunderii delictuale subiective, întemeiate pe vinovăția proprie. Codul prevede la următoarele articole și excepții de la acest principiu, și anume cazurile în care o persoană poate fi ținută să răspundă chiar și în lipsa unei culpe proprii. Este vorba de răspunderea părinților și institutorilor pentru faptele minorilor aflați în grija lor, de răspunderea comitenților pentru fapta prepușilor, de răspunderea pentru prejudiciile cauzate de animalele și lucrurile pe care le avem în pază și de răspunderea proprietarului pentru prejudiciile cauzate de ruina edificiului său.

Codul civil în vigoare conține o reglementare detaliată și adecvată a răspunderii civile delictuale pentru fapta proprie, reglementare ce prezintă numeroase asemănări cu răspunderea instituită prin legea *Aquilia* și dezvoltată de jurisprudența romană. De o reglementare amănunțită se bucură și ipotezele de răspundere delictuală obiectivă, legea actuală conținând, pe lângă principii, și norme tehnice care stabilesc mai multă certitudine în ce condiții poate fi angajată fiecare formă de răspundere.

¹¹ Pentru exemplificări, a se vedea Cernea, E., Molcuț, E., *op. cit.*, pp. 202-203.

INTRODUCERE

1.2. Stadiul cercetarilor în materie

Receptarea dreptului roman în legislația civilă română a fost pentru prima oară analizată de Cristian Flechtenmacher într-o lucrare scrisă în 1840, rămasă în manuscris¹², urmat apoi de Matei G. Nicolau, Valentin Al. Georgescu¹³ și Andrei Rădulescu¹⁴.

După cunoștințele noastre, nu există nicio lucrare științifică privind receptarea regulilor răspunderii civile delictuale în noul Cod civil. Aspecte referitoare la răspunderea civilă delictuală pot fi regăsite în cartea profesorului Mircea Dan Bob *Obligația contractuală în dreptul roman cu trimiteri comparative la Codul civil*, lucrarea fiind însă dedicată, așa cum o spune și titlul, studiului receptării regulilor romane în materie contractuală.

¹² Bucșan, C, *Cristian Flechtenmacher*, în *Din gândirea politico-juridică din România. Figuri reprezentative*, București, Editura Științifică, 1964, p. 109.

¹³ Georgescu, V, A, *Le droit romain de Justinien dans les Principautés dannubiennes au XVIIIe siècle*, – *Studii Clasice nr. XIII*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971.

¹⁴ Rădulescu, A, *Pagini din istoria dreptului românesc*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1970.

INTRODUCERE

1.3. Răspunderea civilă delictuală. Noțiune și delimitări

În sistemul nostru de drept, prin răspundere civilă delictuală se înțelege obligația prevăzută de lege în sarcina unei persoane, numită răspunzătoare, de a repara prejudiciul cauzat printr-o faptă ilicită și injustă altei persoane numită victimă, prin încălcarea drepturilor sau intereselor sale legitime, în afara unei legături contractuale¹⁵, fiind denumită și răspundere civilă extracontractuală. Tocmai pentru aceea, pentru o înțelegere corectă a noțiunii, trebuie delimitată clar, de la bun început, de răspunderea contractuală. Totodată, fapta ilicită poate fi uneori într-atât de gravă, încât, deși este îndreptată împotriva unei singure persoane, să prezinte pericol pentru ordinea publică și pentru societate în ansamblul ei, iar pedepsirea autorului ei să reprezinte un interes general. În această din urmă situație, fapta trece din sfera ilicitului civil, în sfera ilicitului penal și, ca urmare, se impune delimitarea răspunderii delictuale și de răspunderea penală.

1.3.1. Răspunderea civilă delictuală și răspunderea penală

Cu toate că românii nu au deosebit complet între răspunderea civilă și răspunderea penală, se cunoșteau anumite delimitări, dreptul roman distingând între acțiunile private și procedurile publice¹⁶. Acțiunile private reprezentau procesele dintre particulari, în care reclamantul urmărea condamnarea pârâtului la plata unei sume de bani sau la respectarea unei anumite situații juridice, fiind introduse împotriva unei persoane obligate prin contract sau delict¹⁷, ceea ce ar corespunde acțiunilor civile din dreptul modern. Procedurile publice nu urmau cursul unei acțiuni private și nici nu se

¹⁵ Pop, L., Popa, I.,F., Vidu, S., I., *Curs de drept civil. Obligațiile*, Universul Juridic, București, 2015, p. 304.

¹⁶ *Inst.*, 4, 18, pr.

¹⁷ *Inst.*, 4, 6, 1.

INTRODUCERE

asemănau cu cea din urmă¹⁸. Procedurile se numeau publice deoarece puteau fi puse în mișcare de orice membru al societății¹⁹. La rândul lor, procedurile publice, puteau fi capitale sau necapitale, cele capitale, presupunând o *capitis deminutio*, care atrăgeau sancțiuni precum pedeapsa cu moartea, exilul, deportarea pe o insulă, condamnarea la muncă în mină, în vreme ce procedurile necapitale atrăgeau sancțiunea infamiei sau sancțiuni bănești²⁰. *Instituțiile lui Iustinian* enumeră mai multe fapte antisociale a caror săvârșire atrăgea o sancțiune de natură publică²¹, precum uneltirea împotriva împăratului și a statului roman, vânzarea de otrăvuri, omorul și tentativa la omor săvârșite de către cel care avea asupra lui o armă, uciderea tatălui, falsificarea testamentului, delapidarea, tăinuirea. Ținând cont de specificul faptelor ce atrăgeau aplicarea procedurii publice de judecată și că toate sunt incriminate ca infracțiuni în dreptul modern, afirmăm că răspunderea penală din zilele noastre avea drept corespondent în dreptul roman procedura publică de judecată.

Delimitarea răspunderii penale de răspunderea civilă se remarcă și la nivelul Codului Calimach, care prevedea că anumite fapte atrag pe lângă obligația reparării prejudiciului și suportarea unor sancțiuni prevăzute de „legea criminalicească” (penală) ori de „legea polițienească” (contravențională).

În sistemul nostru de drept, delimitarea celor două instituții de drept s-a desăvârșit odată cu reforma legislativă a lui Alexandru Ioan Cuza și a intrării în vigoare a Codului Civil și a Codului Penal din 1864, menținându-se până în prezent. Vom puncta în continuare câteva interacțiuni și deosebiri pe care le considerăm esențiale.

¹⁸ *Inst.*, 4, 18, pr.

¹⁹ *Inst.*, 4, 18, l.

²⁰ *Ibid.*

²¹ Pentru mai multe exemple, a se vedea *Inst.*, 4, 18, 3-11.

INTRODUCERE

În primul rând, orice infracțiune îndreptată împotriva persoanei, a bunurilor sale, a drepturilor sau intereselor sale legitime, constituie delict în sensul legii civile și dă dreptul la reparație. Conform art. 19 alin. (1) C. Proc. Pen., în cadrul procesului penal se poate exercita acțiunea civilă având ca obiect tragerea la răspundere civilă delictuală a persoanei responsabile potrivit legii civile pentru prejudiciul comis prin săvârșirea infracțiunii.

În al doilea rând, în cazul infracțiunilor pentru care punerea în mișcare a acțiunii penale se face numai la plângerea prealabilă a persoanei vătămate, victima are drept de opțiune, putând cere fie numai repararea patrimonială a prejudiciului, pe calea unei acțiuni civile, fie numai tragerea la răspundere penală a vinovatului, fie să urmărească atât pedepsirea vinovatului, cât și repararea prejudiciului.

În ceea ce privește diferențele, subliniem mai întâi că spre deosebire de răspunderea civilă delictuală care are caracter de principiu general²², operând ori de câte ori sunt întrunite condițiile angajării ei, răspunderea penală este cârmuită de principiul legalității incriminării, o faptă constituind infracțiune numai dacă se încadrează în definițiile stricte pe care le prevede legea penală²³.

Apoi, sancțiunea delictului civil este una de natură patrimonială, în vreme ce tragerea la răspundere penală atrage aplicarea unei pedepse, care poate fi, cel mai adesea, privativă de libertate²⁴. Așadar, sancțiunea civilă are, în primul rând, o funcție reparatorie fiind orientată către victima care trebuie repusă în situația anterioară, în vreme ce pedeapsa penală vizează direct

²² Pop, L., Popa, I., F., Vidu, S.I., *op. cit.*, p. 320.

²³ Eliescu, M., *Răspunderea civilă delictuală*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1972, p. 33.

²⁴ Ibid.

INTRODUCERE

persoana inculpatului, având față de această funcție educativă, retributivă și de eliminare.

Totodată, în vreme ce repararea prejudiciului cauzat printr-o faptă ilicită se poate realiza și prin învoiala părților, răspunderea penală presupune întotdeauna intervenția activă a statului²⁵, ca unic titular al acțiunii penale, pe care o exercită prin procuror, și unic titular al ordinii juridice, înfăptuind justiția și aplicând pedeapsa prin judecător.

Nu în ultimul rând, răspunderea penală este strict personală, în vreme ce răspunderea delictuală poate interveni, în cazurile prevăzute de lege, și pentru fapta altuia. Asemănător, moartea infractorului stinge procesul penal sau executarea pedepsei, în vreme ce obligațiile de natură civilă trec asupra moștenitorilor.

1.3.2. Răspunderea civilă delictuală și răspunderea civilă contractuală

Prin răspundere civilă se înțelege acel raport juridic de obligații în care o persoană este îndatorată să repare prejudiciul injust suferit de o altă persoană²⁶. Ca instituție juridică, răspunderea civilă este una singură, însă în interiorul acesteia se deosebesc două ramuri: răspunderea civilă delictuală și răspunderea civilă contractuală²⁷.

Și dreptul roman distingea între răspunderea delictuală și răspunderea contractuală, *Instituțiile lui Iustinian* statuând că între cele două forme de răspundere există o mare diferență²⁸. Fără a sistematiza elementele de diferențiere, manualul de drept oferă o clasificare cvadripartită a obligațiilor,

²⁵ Ibid.

²⁶ Pop, L., Popa, I.F., Vidu, S.I., *op. cit.*, p. 301.

²⁷ Pop, L., Popa, I.F., Vidu, S.I., *op. cit.*, p. 306.

²⁸ *Inst.*, 4, 6, 2.